

„12+3“ и съдбата на журналистиката

K kultura.bg/web/123-и-съдбата-на-журналистиката/

15.02.2019 15:50

Първите водещи в студиото на „12+3“: седнали, от ляво надясно: Георги Папакочев, Йордан Лозанов; прави: Петко Георгиев, Чавдар Стефанов

Преди 30 години в България за първи път прозвучава сигналът на превърналото се впоследствие знаково за промените в страната радиопредаване „12+3“ (повече за този забележителен момент може да прочетете на специално подготвения сайт за случая. Днес, във времето на фалшивите новини и драстичния спад на авторитета на журналистическата професия, тази годишнина ни дава повод да си поговорим със създателите и първите водещи на предаването – Йордан Лозанов, Чавдар Стефанов, Георги Папакочев, Петко Георгиев, Галина Спасова, Гита Минкова, за съдбата на журналистиката не само в България, за причините и проблемите, довели до сегашното ѝ състояние, но заедно с това и за онова време на ентузиазъм и надежди, когато дори пушекът от кремиковските комини ни се струваше свободен. Въпросите, които зададохме към всекиго, са еднакви: идеята е не само да видим дали в мисленето си бившите вече колеги са се раздалечили един от друг, но и да се срещнем с различни гледни точки спрямо въпиющи за журналистиката въпроси. Като защо все повече колеги се съгласяват да обслужват партийни централи и политически доктрини, защо усещането за свобода на медиите в България е толкова далеч от желаното, защо все повече предавания се подвеждат по фалшиви новини и конспиративни спекулации... „12+3“ беше добър пример за това как в качествената журналистика подобни неща не се допускат, питането днес е

защо вече се допускат, а актьорите на журналистическата професия правят така, че тя вече не е чак дотам качествена. Първият разговор, който публикуваме, е с **Георги Папакочев**. Въпросите зададе **Митко Новков**.

Още „12+3“ започна битка с фалшивите новини. Започна я, но...

Георги Папакочев (9.1.1950 г., София). Възпитаник на Първа английска езикова гимназия. Завършва „Международни икономически отношения“ във ВИИ „Карл Маркс“ и журналистика в СУ „Св. Климент Охридски“. През 1987 г. след конкурс става новинар в програма „Хоризонт“ на БНР. Един от създателите на радиопредаването „12+3“. През 1993 г. започва работа в софийското бюро на радио „Свободна Европа“, а от 1995 до 2004 г. е щатен журналист в централата на РСЕ в Прага. От 2004 до 2017 г. година е кореспондент и политически коментатор на „Дойче веле“ в България. Син на фотограф-художника Петър Папакочев. Един от основателите на специалността „Художествена фотография“ в НАТФИЗ „Кръстьо Сарафов“ (1991 г.) Преподава „Фотожурналистика“ до 2017 г. Носител е на редица награди за радиожурналистика, сред които европейската награда „Робер Шуман“ за изключителни постижения в радиожурналистиката през 2005 г. и на званието „фотограф-художник“ (1978 г.). Има 4 самостоятелни фотоизложби.

От нещата, които разказвате за предаването „12+3“ в началните му години, излиза, че то по някакъв начин е инкубатор на свободната журналистика в България. Инкубатор обаче, появил се преди 10 ноември. Как всъщност е било възможно това?

Концепцията за програмен „пълнеж“ на рехавите откъм информация ранни следобедни часове по „Хоризонт“ е била лансирана още в средата на 1988 г., за да може новинарската радиoproграма на БНР („Хоризонт“ тогава се водеше като орган на ЦК на БКП, подобно на БНТ, БТА, в. „Работническо дело“, в. „Йени яшък“ и дори в. „Стършел“) да засили пропагандното си въздействие на фона на ставащите страховити за режима процеси в т.нар. „социалистически лагер“. „Перестройката“ в бившия СССР, събитията в Унгария, Полша, тогавашна Чехословакия вече бяха започнали да генерират сеизмични идеологически трусове, заради които АОНСУ е препоръчало монополните медии на Тодор-Живковия режим да преминат към активна „контрапропаганда“. Задачата е била да се запълни всяка празнина в програмите на двете единствени тогава електронни медии – БНР и БНТ. Така по държавната телевизия започват да се появяват първите т.нар. „дискусионни публицистични предавания“, в които загрижени за съдбата на комунистическия строй икономисти, ветерани комунисти и граждани дават отчаяни съвети как да бъде спасен той (един от тях, например, беше Иван Костов). По БНР и най-вече по „Хоризонт“, в наблюдаваните зорко от ЦК и ДС информационни блокове и публицистични предавания все по-често започва да звучи т.нар. „градивна критика“ към стопански ръководители (но само до определено равнище на стопанско-партийната йерархия!), а за по-голяма слушаемост на тази псевдо-перестроечна политика в ефир зачестяват не само персоналните музикални поздравии от типа: „А сега песента „Полегнала е Тодора“ за всички, които я пожелаха!“, но и политически неутралните западни шлагери и изпълнители, които дотогава можеха да се чуят единствено по чуждите радиостанции. Междувременно тъкмо в този период тихомълком изчезна заглушаването на предаванията на ББС на български език, а посланията на радио „Свободна Европа“ от Мюнхен и „Гласът на Америка“ от Вашингтон все по-често успяваха да „пробият“ местния късовълнов радиоефир през шума на заглушителните устройства, известни като „вършачките“.

И още нещо: комунистическият режим в България беше допуснал един фатален пропуск. От десетилетия езиковите гимназии в София и страната всяка година „произвеждаха“ стотици „идеологически обременени“ с ползването на чужди езици млади хора. Наистина приемът в тези гимназии се осъществяваше основно по различни параграфи за предимство на учениците уж с „правилен работническо-селски комунистически произход“, но всички те в крайна сметка напускаха „елитните езикови училища“ с естествената привилегия да разбират новините на чуждите радиостанции на съответния език. Да не забравяме, че любим сюжет в доносите на агентите на ДС е било обвинението „слушане на западни радиостанции“. Ръководителят и двама от първоначалните водещи на „12+3“ бяха възпитаници тъкмо на известната софийска Английска гимназия.

Естествено, много още други фактори тогава култивираха „инкубаторната“ среда за появата на новата по-разкрепостена, по-нормална и по онова време вече опитваща се да заобикаля догмите на режима журналистика. А и времената се променяха бързо. Тихо презираните мрачни хора с каскети и тежки сиви балтони бяха започнали безнадеждно

да остаряват. И – което е парадоксално, същите тези фанатизирани крепители на режима все по-често се затваряха тайно въщи със съветските си „ВЕФ“-чета и „Селени“ и започваха да премятат тихичко нощем скалата на „късите вълни“. Дори и те вече искаха да чуят какво се случва не само по света, но и около тях, на собствената им тоталитарна територия.

Идеите за гласност, за перестройка доколко повлияха върху концепцията и направата на предаването? Имаше ли въздействие от тогавашния СССР например – спомням си колко беше популярно предаването „Взгляд“ – телевизионно, но сякаш с доста сходни нагласи като българското „12+3“?

В по-голямата си част първоначалният състав на „12+3“ включваше журналисти, които свободно владееха и най-вече ползваха западни езици. Такива бяха и повечето новинари в „Хоризонт“, откъдето всъщност беше избран и авторският състав на обедното предаване. От друга страна, към информационната програма на БНР функционираше 24-часовата „Прослушвателна служба“, която осъществяваше мониторинг не само на основните глобални радиостанции (BBC, VOA, RFE, DW, московското радио „Маяк“), но и на световни агенции като Ройтерс, Асошиейтед прес, Агенция „Франс прес“, германската ДПА, ТАСС). След появата на американския информационен тв-феномен CNN през 1980 г. и създаването на неговата глобална новинарска мрежа към края на 80-те, в редакционните стаи на „Хоризонт“ вече можеше да се следи на живо CNN с емисии новини на всеки половин час. Поради това едва ли ретранслираните единствено в петък по БНТ съветски тв-програми са оказвали особено влияние върху водещите на „12+3“ или на техните професионални нагласи. Да, перестройката в бившия Съветски съюз несъмнено беше впечатляващо явление в местния обществен застой, но погледите на „медийно зрящите“ хора, особено на младите тогава журналисти, отдавна вече бяха насочени далеч отвъд столичния булевард „Константин Величков“...

Зная, че на този въпрос може да се отговори и дълго и кратко, но: дали пък не точно политическото – бих казал, главните сюжети на „12+3“, не направи така, че предаването да се превърне в журналистическия феномен, който е? И в този смисъл разбиването му, разнебитването му, ако щете, да е било неминуемо, бидейки толкова тясно свързано тъкмо с политическото?

Макар и създадено като информационно-музикален блок, чиято основна задача бяха новините и блиц-репортажите на събития, свързани с тях, „12+3“ едва ли можеше да се размине с политиката. През бурните времена в края на 80-те и началото на 90-те в България всичко вече беше станало политика, включително и трамвайните билетчета по 6 стотинки! Затова новото обедно предаване, чиято аудитория още след първата година беше надхвърлила немислимите и рекордни над милион слушатели, съвсем естествено „задълба“ в хаотичната през тези години политическа ситуация в страната. Естествено, че пристрастията на хората от предаването тогава бяха на страната на промените, на новото, на опитите за възстановяване на многопартийната система. Отстояването на

демократичните принципи за плурализъм и прозрачност в журналистиката обаче съвсем не бяха лесна работа. През тези години на ентузиазъм така изглеждаха и настроенията в цялата програма „Хоризонт“, дори в цялото БНР. Впоследствие обаче се оказа, че хората от миналото, повечето зависими от ДС, със стиснати зъби само са се „снишавали“ пред ветровете на промяната. След като се опомниха от внезапните промени, те бързичко започнаха да вършат онова, което винаги са знаели най-добре. А именно да налагат отново „реда и контрола“ в Старата къща, да уволняват масово най-активните журналисти и да репресират перфидно техните предавания. Резултатите от този първи опит за реставрация в БНР тогава се оказаха жалки – все пак Радиото винаги е следвало своите професионални традиции. От друга страна обаче, въпросните фигури усетиха, че не всичко е загубено за тях. Не всичко и не все още. И просто промениха тактиката.

Продължавам в тази посока и ще ме извините за неудобния въпрос: не се ли оказа в някакъв момент, че вместо да търчиш след политическото и неговите мимолетни персонални проявления, без да не знаеш какви ще са реакциите на тези персонални мимолетности – понякога доброжелателни, но сякаш по-скоро зловредни, е по-удобно, по-престижно и дори по-лесно и финансово осигурено да се напусне журналистиката за сметка на други позиции – експертни, но отново въртящи се около властовото?

Естествено, че се оказа тъкмо така! Голям брой журналисти, водещи и редактори от „Хоризонт“, а и от цялото БНР бързо забелязаха, че частният бизнес е много по-доходен и независим през онези години, затова изтупаха от праха университетските си дипломи и заработиха по своите специалности – юристи, инженери, икономисти-бизнесмени. Други потърсиха професионална реализация в българските редакции на чуждестранните медии и агенции. Тежката финансова криза в средата на 90-те прогони и много радиожурналисти от Старата къща към частните медии, но въпреки всичко в нея все пак останаха млади и талантиливи журналисти. Повечето от тях днес са познатите гласове на „Хоризонт“ и БНР.

А не е ли тъкмо това – прехвърлянето от едното поле в другото (примери много, да не се спирам на тях, че много пространство ще отнеме) в основата на днешното лесно съгласие за служене на една или друга политическа сила, на една или друга идеологическа доктрина? Прочее, Бурдийо говори, че всъщност журналисти, социолози, политолози и политици са все актьори от едно и също поле, съвсем не действащи лица от различни сцени на обществената реалност. Струва ми се вярно на мен, а на вас?

Всъщност прелъстяването на журналистите от политиката е двустранен процес. Привлечени от възможността за докосване до заможните слоеве на властта, много хора на микрофона, камерата и перото станаха политически ПР-и (сиреч платени партийни рекламисти), говорители на политически формации или на държавни ведомства, прес-секретари (разбирай писачи на речите и статиите на прекалено заетите партийни функционери и министри). Някои дори осъществиха детските си мечти, като станаха

ведещи в многобройните тв-кабеларки, а по-късно и онлайн менажери на всякакви сайтове. След като се поопариха от „благините“ на властта, част от тези хора се върнаха към първоначалната си професия, но повечето от тях се оказаха изгубени за журналистиката. За добро или лошо.

Не е ли журналистиката – въпреки биенето ѝ в гърдите, идеологически обагрена, независимо в каква посока ще е тази идеология – дали лайфстайл, дали путинизация, дали либерална, или националистическа? И тази да е причината (по-скоро осъзнаването на това като истина) за толкова нароилите се напоследък (че и отпреди) партийни телевизии?

Партийните медии винаги са привличали като магнит своите съмишленици, нещо, което не може да се каже за т.нар. обществени медии, където все пак се изискват баланс, неутралност и свързания с това професионализъм. Впрочем какво по-добро за една партийна медия от това да използва пропагандния ентузиазъм на своите единомишленици за идеологическите си цели, а те, единомишлениците, от своя страна, да имат възможността да изливат партийните си емоции и пристрастия в ефир! В това просто няма никаква изненада. По-опасното е друго. Неслучайно в популярни и комерсиални електронни медии, често оцветени ярко партийно, журналистическите „звезди“ се оказват фигури с още по-ярко минало в агентурата и системата на някогашната Държавна сигурност. Тези фигури, които в страните, извършили лустрация в своите общества, отдавна са забравено минало, в България днес продължават да вършат онова, което са правили с тайните си псевдоними, и то открито в ефира! Тези несменяеми някогашни ДС „рицари на плаща и кинжала“ продължават да са любимци на аудиторията, а за младите журналисти са едва ли не пример за професионално подражание. Защо? Ами защото политици, политолози, анализатори и всякакви други мераклии за медийни изяви търпеливо чакат ред да им гостуват в студиото, за да получат своите 15-ина минути слава. Напълно забравили или преструващи се на забравили кой всъщност се възползва от техните участия.

Накрая: традиционните електронни (и всякакви още медии) не се ли превърнаха точно поради необходимостта от един, нека го наречем, „амвонен“ глас в нещо, на което широката публика не вярва и съответно търси алтернативата му в социалните мрежи? И тъкмо тази предпоставка на „глас от олтара“ да е дълбоката – може би скрита, може би не докрай видима, а за някои дори невидима, база на т.нар. „фалшиви новини“?

Вярно е, че фалшиви новини заливат онлайн пространството днес, но по-тревожен е фактът, че те често бликат и от другите медии, умело камуфлирани зад привидно убедителния изказ на авторитетни водещи, на талантиливи „пера“ в печата, на високообразовани събеседници, експерти и естествено на неизбежните политици. Всъщност едва ли има някакво значение дали ще погълнеш невярната информация през социалните мрежи, от тв-екрана или радиостудиото. Вирусът на фалшивата новина

прониква бързо и подобно на грипа върши своите поразии. Така „болният“ може бързичко да се озове в някоя партийна централа, на безумен митинг или глуповат протест, да издига безсмислени лозунги или да е готов сляпо да следва новия си идол или водач. И когато „оздравяването“ евентуално настъпи, обикновено е доста късно. Затова битката срещу вирусите на фалшивата информация е важна. Битка, която преди 30 години „12+3“ също започна, но...

Международен фестивал на идеите за Европа: от 8 до 16 април в „Червената къща“, Института „Сервантес“ и Софийския университет: лекции, дебати, изложби. Програмата – тук.

Мюзикълът „Коса“, пресъздаден от студентите от клуб „Бродуей“ към Американския университет в България, ще бъде показан на 6 април, събота, в Общинския драматичен театър в Кюстендил от 19.30 ч.; на 8 април в Театър София, с две представления от 17 и 20.30 ч.; на 9 април в Бургас, в Дома на нефтохимика, от 19.30 ч. и на 11 април във Варненската опера от 19 ч.

Изложба на група „Градът“ – 31 години по-късно, в Галерия Академия. До 23 април.

Вечер с Анна Томова-Синтова: на 7 април, неделя, в Софийската опера. От 18 часа се открива изложбата „55 години живот на сцената“, ще бъде показан филмът „Звездни мигове с Анна Томова-Синтова“, а оперната певица ще се срещне с публиката.

Изложба „Милко Божков в ХГ и после“ в галерия „Дебют“ на Художествената гимназия в София. Откриването е на 8 април, понеделник, от 18 часа.

